

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО–НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА
МЕНЕДЖМЕНТУ ІМ. Г.Е. ВЕЙНШТЕЙНА

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

24 ТРАВНЯ 2023 р.

**«АГРОПРОДОВОЛЬЧИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

м. Одеса

УДК 338.43: 35

Агропродовольчий сектор України в період війни: виклики та перспективи. Матеріали науково-практичної конференції 24 травня 2023 року / кафедра економіки промисловості. Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2023. 87 с.

У матеріалах конференції знайшли відображення економічні та соціальні аспекти розвитку агропродовольчого сектору України в період війни. Запропоновані шляхи вирішення найактуальніших та нагальних проблем розвитку підприємств різних галузей агропродовольчого сектору, ОТГ та районів у контексті викликів воєнного часу та післявоєнної відбудови. В доповідях особлива увага приділялась повоєнному відновленню України на засадах сталого та інклюзивного розвитку.

Організаційний комітет конференції

Голова: Павлов О.І., д. е. н., професор

Заступник голови Козак К.Б., д. е. н., професор

Члени комітету: Макаринська А.В., д. т. н., професор

Самофатова В.А., д. е. н., професор

Купріна Н.М., д. е. н., професор

Дідух С.М., д. е. н., доцент

Кулаковська Т.А., д. е. н., доцент

Рекомендовано до друку та розповсюдження в мережі Internet Вченою радою

Одеського національного технологічного університету,

протокол № 14 від 20.06.2023 р.

Матеріали подаються за оригіналами рукописів доповідей

учасників конференції

ЗМІСТ

ГАЛУЗЕВА ТА СОЦІАЛЬНО-ПРОСТОРОВА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОТГ ТА РАЙОНІВ УКРАЇНИ	6
Павлов О. І., д. е. н., професор Павлова І. О., к. е. н., старший викладач Одеський національний технологічний університет	
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ: ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО СУСПІЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ	11
Шевчук В. О., д. е. н., професор Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ	
ЦІНОВА КОН'ЮНКТУРА ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ 2020–2022 РОКІВ	17
Коваленко О. В., д. е. н., старший науковий співробітник Яценко Л. О., к. е. н., старший науковий співробітник Інститут продовольчих ресурсів НААН, м. Київ	
ЗБИТКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ І ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЗГІДНО «НОВОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ»	22
Крисанов Д. Ф., д. е. н., професор Білоцерківський національний аграрний університет	
РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ	27
Росоха В. В., д. е. н., професор Нечипоренко О. М., д. е. н., чл.-кор. НААН, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»	
МОДУЛЬНІ УСТАНОВКИ ДЛЯ КОРМОВИРОБНИЦТВА	36
Єгоров Б. В., д. т. н., професор Макаринська А. В., д. т. н., доцент Одеський національний технологічний університет	
СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ СТАЛОГО ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	40
Самофатова В. А., д. е. н., професор Одеський національний технологічний університет	

Крисанов Д. Ф., д. е. н., професор, керівник інституту економіки і бізнесу
Білоцерківський національний аграрний університет

ЗБИТКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ І ЙОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЗГІДНО «НОВОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ»

Війна московії в Україні триває другий рік і неодноразово проводилися оцінки понесених втрат. Світовий банк, зокрема, оцінив потребу України у коштах на відновлення та реконструкцію станом на 23.03.2023 у 411 млрд дол. Щодо аграрного сектора, то станом на 15.09.2022 прямі збитки оцінені в 6,6 млрд дол. [1], а загалом – понад 40 млрд дол. [2] (табл. 1).

Таблиця 1

Збитки, нанесені аграрному сектору України, та виникнення нових ризиків для його функціонування унаслідок повномасштабної російської агресії у 2022 р.

№ пп	Назва виду втрат	Млн дол.	%
1	2	3	4
	Сукупні втрати (прямі+непрямі)	40859,2	x
	I. Прямі втрати	6626,5	100,0
1	Зруйновані повністю або частково понад 84 тис. одиниць техніки і устаткування	2885,4	44,0
2	Знищена або вкрадена вироблена продукція (2,8 млн тонн зернових і 1,2 млн тонн олійних культур минулорічного врожаю)	1872,0	28,0
3	Ремонт пошкоджених або заміна знищених потужностей для зберігання зерна сукупною місткістю 9,4 млн тонн	1062,5	16,0
4	Загибель майже 400 тис. бджолосімей, 95 тис. кіз та овець, 212 тис. великої рогатої худоби, 507 тис. свиней та майже 11,7 млн птахів	362,5	5,4
5	Знищено понад 14,3 тис. га багаторічних насаджень	348,7	5,2
6	Знищення та привласнення палива, мінеральних добрив та засобів захисту рослин	95,4	1,4
	II. Непрямі втрати	34232,7	100,0
1	Зниження врожаїв однорічних культур, з них: врожай ячменю впав на 38,8%, пшениці - на 33,3% (втрата \$2,5 млрд), сояшника - на 30,9% (втрата \$3 млрд), кукурудзи - на 18,3%. Це викликано двома ключовими факторами: а) скорочення зібраних площ, оскільки значна частка цих рослин вирощується на територіях, які потерпіли від воєнних дій; б) зниження врожайності через спрощення технології виробництва, зокрема, через здорожчання факторів виробництва та низької ліквідності агровиробників відбувається зменшення внесення добрив та засобів захисту рослин	11200	32,7

№ пп	Назва виду втрат	Млн дол.	%
2	Через зменшення обсягів виробництва озимої пшениці в наступному році втратять ще \$2,4 млрд., озимих ріпаку та ячменю - \$318 млн і \$312 млн	3000	8,8
3	Втрати від виробництва багаторічних культур оцінюються у \$322 млн, з яких \$59,2 млн - результат скорочення виробництва зерняткових, \$89,5 млн - ягідних, а \$173,4 млн - кісточкових культур	322	0,9
4	Непрямі втрати від падіння виробництва продукції тваринництва до 10%, але в окремих секторах вище: молока - 31%, свинарства - 29%, а яєць - 21%	348,7	1,0
5	Підвищення цін на паливо через зростання вартості енергоносіїв	485	1,4
6	Зростання витрат на добрива через зростання вартості енергоносіїв	377	1,2
7	Втрати через порушення логістичних ланцюгів, які спричинила війна: зниження внутрішніх цін на експортоорієнтовані культури - пшеницю, кукурудзу, ячмінь, соняшник; перебудова логістичних ланцюжків, переорієнтація з експорту морем на залізницю, річкові порти й вантажівки, що призвело до зростання вартості доставлення з \$30 до подекуди \$170-200 за тону продукції; через зменшення пропускної спроможності обсяг експорту у перші місяці повномасштабного вторгнення скоротився у п'ять разів; у вересні внутрішні ціни на основні експортоорієнтовані культури залишалися на 61% нижчими за довоєнні. З підписанням зернової угоди ситуація дещо покращилася, однак поточні експортні можливості не задовольняють потреби експортерів, а витрати на транспортування залишаються високими. Зерновий експортний коридор хоч і відкритий, та навряд чи його можна назвати надійним з огляду на нестабільну поведінку рф і він не привів до зростання внутрішніх цін на основні культури	18500	54,0
III. Основні ризики для функціонування аграрного сектора економіки			
1	Зазнали збитків внаслідок збройної агресії рф 2653 суб'єктів господарювання аграрного сектору: площі ріллі зменшилися на 1,9 млн га, багаторічних насаджень – на 9 тис. га. Крім того, територія близько 1 млн га потребує обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів		
2	У 2022 р., порівняно з 2021 р., загальна посівна площа скоротилася на 20 % унаслідок того, що вони або окуповані, або перебувають під постійними обстрілами, або заміновані		
3	Згубного впливу зазнали сільськогосподарські угіддя, де велися військові дії, і це потребуватиме виділення суттєвих коштів на їх повернення до активного використання. Значні масштаби воєнного забруднення призведуть до виведення з обробітку на невизначений термін чималих земельних площ. Наразі третина українських земель стала зоною ризикового сільського господарства		
4	Внутрішнє споживання азотних добрив за 2022 р. знизилося на 40-55 % - з 4,75 млн т до 2-2,9 млн т		

№ пп	Назва виду втрат	Млн дол.	%
5	За даними ФАО, понад 150 тис. фермерів/працівників продовольчої системи безпосередньо постраждали від війни та/або були змушені мігрувати. Перспектива відновлення їх економічної діяльності на власних землях є невизначеною, що може призвести до їх виходу з аграрного бізнесу або зміни спеціалізації. У складному становищі дрібнотоварні виробники, які вирощували сезонну продукцію, відігравали важливу роль у забезпеченні зайнятості й доходів сільського населення		
6	За оцінками експертів, 84,2 тис. одиниць техніки та устаткування (11 % наявних до 24 лютого 2022 р.) є повністю або частково пошкодженими		
7	За оцінками експертів, існуючий дефіцит складських потужностей (10–15 млн тонн) через знищення зерносховищ і продовольчих складів збільшився до 20 млн тонн		
8	До агресії РФ понад 90 % зернових та олійних культур експортувалося саме морським шляхом. Через блокаду українських чорноморських портів експортні поставки продукції АПК надзвичайно ускладнилися, але організація «зернового коридору» на період дії відповідних договорів під патронатом ООН знизила логістичну напругу, однак це не може бути гарантією на перспективу		
9	Здорожчання собівартості сільськогосподарської продукції та ускладнення її збуту спричинило зміну структури виробництва на користь високорентабельних культур (у 2023 р. збільшуватимуться посівні площі під олійні: ріпак, сою, соняшник, а зменшуватимуться - під пшеницю), а також відмова агровиробників від вирощування трудомістких культур (передусім, борщового набору, ранньої сезонної продукції), що негативно позначиться на забезпеченні ними населення країни.		
10	У тваринницькій галузі складна ситуація через скорочення поголів'я тварин у господарствах населення, зростання витрат на виробництво й відсутність фінансових ресурсів у аграріїв для відбудови зруйнованих тваринницьких приміщень та закупівлі молодняка тварин.		
11	У разі продовження воєнних дій знижуватимуться експортні поставки українського збіжжя за кордон. Рекордний урожай сільськогосподарських культур 2021 р. (понад 108 млн т зернових) забезпечив значні обсяги її експорту у 2022 р. У минулому році загальний збір сільгоспкультур скоротився до 67 млн т і прогнозується його зменшення в поточному. А внаслідок переорієнтації структури посівних площ на користь олійних культур знизиться виробництво зернових.		

Джерело: Розроблено та адаптовано з використанням [1; 2].

З метою започаткування процесу відновлення економіки, навіть не чекаючи офіційного завершення війни, було підготовлено всеохоплюючий План. Зазначимо, що програма Плану відновлення України базується на п'яти Основних принципах, а саме: Негайний початок і поступовий розвиток; Нарощування справедливого добробуту; Інтеграція в ЄС; Відбудова кращого, ніж було, в національному і регіональному масштабах; Стимулювання приватних інвестицій. План включає 17 національних програм (на суму у

межах min/max 733-893 млрд дол.) та в її складі нацпрограма «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» (34 напрями на суму 50 млрд дол.), а серед них 12 - спрямованих на трансформацію і відбудову аграрного сектору [3] і передбачає наступні проекти з відповідним фінансуванням:

біоенергетична незалежність – орієнтовна потреба в фінансуванні – 108 млрд грн;

будівництво системи іригації на 1 млн га – 70 млрд грн;

експортна фабрика продовольства – 306 млрд грн;

стимулювання та розвиток переробки продукції рослинного походження – 168 млрд грн +210 млрд грн (плодоовочева Україна);

збереження аграрного сектору в умовах блокади портів – 87,4 млрд грн +15 млрд грн (будівництво нового транспортного коридору) +8 млрд грн (розвиток річкового експорту агропродукції) +7,3 млрд грн (будівництво «сухих» портів та транскордонних терміналів);

м'ясо-молочна незалежність – 229,9 млрд грн;

повернення сільськогосподарських земель в економічний обіг – 48,2 млрд грн;

сприяння переходу агропродовольчого сектору до «зеленого» зростання – 167 млрд грн;

картографування території України та впровадження Національної інфраструктури геопросторових даних – 3,3 млрд грн;

оперативне відновлення АПК після війни – 195 млрд грн;

розвиток меліоративних систем - 50 млрд грн;

розвиток насінництва та будівництво заводів з виготовлення гібридного насіння – 10,5 млрд грн.

Загальна (орієнтовна) сума в фінансуванні на потреби відновлення аграрного сектора становить 1683,4 млрд грн. на період 10,5 років, а в середньорічному обчисленні – більше 160 млрд грн. Це майже втричі

перевищує капітальні вкладення в первинне виробництво, які були профінансовані в середньорічному обчисленні за 2017-2021 рр. – майже 58 млрд грн. В якості основних джерел фінансування будуть виступати державний бюджет, міжнародні кредити та донорська допомога ЄС.

Детальний перелік ключових робіт по аграрному сектору в рамках Плану відновлення України та конкретні строки реалізації проектів розкриті в Плані відновлення за напрямом «Нова аграрна політика» [3; 4].

План відновлення України за напрямом «Нова аграрна політика» диверсифікується за двома стратегічними цілями (Економічна трансформація АПК та Розвиток аграрної інфраструктури) і 14 проектами та охоплює три етапи реалізації: червень - грудень 2022 р.; січень 2023 р. – грудень 2025 р.; січень 2026 р. – грудень 2032 р.

Вже минув перший етап реалізації Плану відновлення України за напрямом «Нова аграрна політика». Головна ціль, яку необхідно було досягти, це забезпечити збереження наявного економічного потенціалу галузі. Але на заваді реалізації цієї мети стало загострення військового конфлікту та знищення аграрно-ресурсного потенціалу в зонах бойових дій і на прифронтових територіях, подальше мінування і хімічне забруднення та руйнація родючого шару сільськогосподарських угідь, руйнування логістичних ланцюгів, банкрутство низки аграрних підприємств, відсутність доступного фінансування, обмеженість кредитних ресурсів та ін. Лише із закінченням війни й звільненням від агресора окупованих територій будуть суттєво активізовані роботи за напрямом «Нова аграрна політика» з метою відновлення та нарощування аграрно-ресурсного потенціалу сільського господарства і суміжних галузей на інноваційно-технологічній основі.

Література

1. Нейтер Роман. Втрати на \$40 млрд: як через війну страждає аграрний сектор України. Скільки втратило сільське господарство України через агресію РФ та від чого залежить швидкість відновлення? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/19/695167/> (дата звернення: 02.05.2023).

2. Русан Віталій. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. 10.03.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik> (дата звернення: 04.05.2023).

3. Проекти Національної програми «Відновлення України». URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/grow-value-adding-sectors-of-economy> (дата звернення: 03.05.2023).

4. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика». 21 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf> (дата звернення: 06.05.2023).

Россоха В. В., д. е. н., професор, головний науковий співробітник відділу економіки регіонального розвитку та прогнозування
Нечипоренко О. М., д. е. н., чл.-кор. НААН, заступник директора з наукової роботи Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Стан проблеми. Повномасштабна війна з росією внесла значні корективи у розвиток сільського господарства України. Площа посівів лише основних сільськогосподарських культур у 2022 р. була зменшена порівняно з 2021 р. майже на 3,0 млн га, від 16,9 до 14,2 млн га, що становить 16,0%. Загарбниками було викрадено або знищено 4 млн тонн продукції врожаю 2021 р., в. т. ч. 2,8 млн тонн зернових і 1,2 млн тонн олійних культур загальною вартістю 1,87 млрд дол. США, знищено і привласнено пальне, мінеральні добрива та засоби захисту рослин суму на 95 млн дол. США. Зруйновано зерносховища сукупною місткістю 9,4 млн тонн, на відновлення яких необхідно 1,1 млрд дол. США. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України загальна сума прямих і непрямих збитків, завданих аграрному сектору в 2022 році, становить 41,1 млрд дол. США. Найбільша частка (44%) прямих втрат припадає на зруйновану техніку й устаткування. Вартість понад 84 тис. знищених одиниць технічних засобів оцінюється в 2,9 млрд дол. США [1].